

Acta 1) synodi provincialis, so voor den edlen und ernt. heeren Gedeputeerden der stadt Groningen und Umlanden uthgeschreven und gehalten op den 3^{en} Majj des jaers 1613 binnen Groninghen, in bijwesen der edlen hoochwijsen heeren LAMBERT HOORNKENS und BOCKO AUWMA, Gedeputeerde, vant collegio daertoe gecommitteert und deputeert.

Sessio prima hora 2 pomeridiana 3 Majj.

Is dese synódus van D. WOLFFGANGO AGRICOLA, pastoren tho Behem, als voorgangenen synodi gewesenen assessore in absentia des voorledenen jaer praesidis D. CHRISTOPHORI UCHEMANNI, mit den gebede angevanghen. Und daerop verners per communia suffragia fratrum in praesidem eligert worden D. CORNELIUS HILLENUS, pastor tho Groninghen, in assessorem D. GEORGIUS PLACIUS, pastor in den Dam, in scribam D. JOHANNES SCHRODERUS, pastor tho Hooch ende Leeghkerck.

Verners syn de credentzbriefven overantwoort und voorgelesen sijnde, syn sij duchtich erkent, ende synt navolgende pastoren van den classibus comparirt als:

1) De acta zijn nu vervolgens door een anderen schrijver gecopieerd, die niet zoo nauwkeurig de eigenaardigheden van de spelling der woorden in de originele acta heeft overgenomen.

classis Groningana: D. CORNELIUS HILLENUS, pastor tho Groningen, D. ULRICUS BULTENIUS, pastor tho Haren, den E. E. GEERT HOORNEKENS senior 1);

classis Dammonensis: D. GEORGIUS PLACIUS, pastor in den Dam, D. CORNELIUS RENEMANNUS, pastor tot Crewerden, D. HENRICUS BANIUS, pastor tot Helm;

classis Loppersumana: D. JOACHIMUS ZOORIUS, D. JOHANNES EGBERTI, D. LAMBERTUS HENRICI;

classis Middelstumana: D. WOLGANGUS AGRICOLA; D. WESSELUS RHODEN, D. JOHANNES ALBERTI;

classis Enerumana: D. JOHANNES CONRADI, D. SAMUEL SCHMALZIUS, D. ADOLPHUS VON BESTEN;

classis Suidthormiana: D. JOHANNES SCHRODERUS, D. JOHANNES SCHOONENBORCH, D. GERHARDUS JOHANNES;

classis uijt Oldeampt: D. GERHARDUS ASSUERI, D. GERHARDUS BOCKHOLT, D. JUSTINUS HAVENBERGIUS, absens.

1. Und ist voort censura morum gehalten worden aver voorgenoembde broederen und alle duchtich desen christlycken synodo bij te wonen erkant, ock session vorgunt worden.

2. Volgende heeft synodus voor goet aengesien, dat D. JOHANNES SCHRANCKENMULLER, pastoor van Scharmer, ende PHILIPPUS SCHLAPER, daerselbst schoolmeester, van allen misverstanden tusschen hun op tho heven sollen citert worden.

3. Oock heeft synodus nae voorlesinge der ehrw. heeren ROBERTI WIPINGII pastoren tot Suijdthorm elageschrift resolvert, dat beyde partijen, als pastoor eensdeels, und HENDRICK LOUWENS, SIGER GERRITS und RITZE WATTENS, gewesener schoolmeester anderdeels, mogen citert worden.

Synodi 2 sessio antemeridiana hora 8, 4 Majj.

1. Sijn post preces de acta praeteritae synodi voor de hant genomen toe revideren.

2. Vermoge des 5 articuli in saecken JOHANNIS JOHANNIS, pastoren in Wagenborgen, dewyle denselven syne wege intercession mit synen soone de sake selbst voor den heeren te verrichten heeft voor de handt genomen und an die provincie overgegeven, laet het synodus daerbij berusten.

3. Gravaminis 7 dat de Wedderdoopers der pastorielanden niet ge-

1) „senior” YY heeft „senior ecclesiae Gröninganae”.

bruijcken sullen, so is van den E. E. heeren Staten resolvert, dat na verloop deses jaars hun de landen sullen opgesegt worden.

4. Ist resolvert vant synodo, dat de classes, so geene gravamina hebben in to sendende, gelijkwel sullen sulckes an den classen, daer synodus sal gehouden werden, berichten.

5. Gravaminis [16] 1) angaende de onbehoorlycke combinatien resolvert synodus, dat so eenige prediker onbehoorlycke combinationes hebben, sall de classis solckes an de deputatos synodi remonstriren umb voorder den E. E. heeren Staten te remonstreren.

6. Dewyle de gewesene deputati sijynodi haer ampt trouwelycken in navolgenden articulen als 8, 12, 14, 16, 17, 18, und aver dat 3, 6, und 10 general gravamen, alsowel als over dat 18, 19, 20, 26, 28 und 29 special gravamen des voorgangenen jaers gearbeidet und den synodo vertoont, daervoor sy hoochlyck bedancket worden, maer voor deser tijt noch niet daerinne geeffectuert is, als werden wederom de nieuwen antredene deputati synodi daermit belastet solckes voorder met vlyt te achtervolghen.

Van den generalibus gravaminibus.

1. Van acceptation der kerkenordeninge wert solckes bet an der E. E. heeren Staten ankunfft differert.

2. Wat anlangen doet dat 9 gravamen van toelaten 2) vremde communicanten, heeft synodus voor goet angesien, dat die pastoor, welcken vremde communicanten uijt andren caspelen ankommen daermit tho communiceren, sall gehouden syn de luyden tho vermanen, dat ze eerst een schriftlyck bewys tot hem van haeren pastore brengen sollen, dat hy se moge toelaten.

3. Sijn D. WOLFGANGUS AGRICOLA und D. ULRICUS BULTENIUS uijt raet des synodi an de E. E. heeren Staten gesonden om te versoecken, dat den E. E. heeren wollen gelieven haere committerden op den synodum te senden.

4. Vermoge des 11 gravaminis in casu PAUWEL KUPER, te Esingen wonachtigh, copulert synde sonder voorgaende proclamation in sijnen caspel, is solckes den pastoren tho Esingen te vernemen opgelegd, welcker den classi genoeghedaen.

1) „[16]” Aldus verbeterd naar de vorige acta p. 201. Onze cod. en ZZ hebben „is”, YY „6”.

2) „toelaten” YY heeft „toe te laten”.

Specialia gravamina.

1. Nae inholt des 3 gravaminis wegen Marsum, so mit Sollwert combinert moge werden, daermit sy eynen egenen pastoren holden mogen, wert classis Dameonensis authorisert und hiermit bevel gedaen, dat se daerin doen zullen, und off het nodigen bevonden, de deputatos synodi daertoe trecken sullen.

2. Dewijle dat 7 gravamen dit jaer niet voorrichtet, wert noch den classi Groninganae opgeleght datt thoe doende in casu HENRICH ECK 1).

3. Vermoge des 21 gravaminis, dat examinati dem synodo testimonium examinis exhiberen sullen, wert den pastoren tho Harckenstede, gewesenen schoolmeester tho Noortbroeck onder den classi Damonense, alzo oock D. JOHANNI UCHTEMANNO, kommende van Bremen und in classe Middeltumana sortierende, opgeleght, welchs geschien is.

In classe Suidthormiana D. MARCO MARSMANNO, D. MELCHIORI BALTHASAR und D. LUERDO MEINTZ, dat ze haere testimonia examinis in den synodum bringen sullen.

Ist oock mit voor goet angesien, dat de pastoren, so uijt vremde landen hier komen und aldaer examinert syn, glyckfals haere naemen, uyt wat lande ende hoe sy hier gecommen synt, in tho brengende, gelijk alreede van D. CORNELIO HILLENIO, pastoor te Groningen, und JACOBO JANNICULI und SIXTINO GELLIO gescheen is.

4. Idt laet sich oock synodus welgefallen, dat niemant sall plenarie examinert worden, idtsy dan dat hij te voren eene gewisse beroepingte ter plaetze hebbe, edoch dat een praexamen vergunnet wert.

Sessio 3 pomeridiana hora 2, 4 Maij.

Sint in synodo erschienen uijt den naemen van den E. E. h. Gedepu- teerden der stadt Groningen ende Ummelanden de E. E. LAMBERT HOORN- KENS ende BOCKO AUWMA 2).

1. Post preces heeft D. JOACHIMUS ZORIUS, pastor tot Loppersum, proponirt, off synodus kan voor goet ansien, dat einer uijt den caspel to Berum sich mit syner gewesener za. huisfrouwen nichte mach vorehelijken.

Res. synodus, dat op dezelve vrage is geantwoort in synodo nationali Middelburgensi in particularibus quaestionibus, quaest. 83, ludende als volgt: Offt raedtsaem, dat twee personen wesende omskinderen off gelijke grad malcanderen trouwen mogen. Antwoort: neen, ten eersten om erger-

1) „Eck” YY heeft „Eeck”

2) Dit geheele art., eerst overgeslagen, is op den kant bijgeschreven.

nisse der kercken wille, die daeruijt ontsteit, 2. om der eerbaerheyten willen, 3. omdat de frundschaft tot andren geslachten magh uijtgebreydet werden, 4. ondattet strijdet tegens gebruyck meest allen reformeerden kercken.

Verstaet derhalven synodus, dat de classis oder prediger des oerts, daer de personen is, sall refugeren an den politicum magistratum.

2. D. GERIARDUS JOHANNIS, pastor tho Nordthorum, proponert, dat twee vorehelichde personen, van hem ordentlycken gecopuliert, van ander¹⁾ gelooopen syn, begeret raet, hoe hierinne moge remediert werden.

Res. synodus, dat solckes solange differert synde voor een particulier exemplum in gravaminibus in causa matrimoniali referert werde.

3. Heeft D. JOHANNES SCHOONENBERGH ingebracht, dat eener mit nhamen ABBE OCKENS, wever tho Adwert, sich mit eener vrouwspersoon voor etlicke jaeren ehelich verbonden, de persoon aver den man ante copulationem malitiose vorlaten ende daervan gelopen, daertegen hij sich also balde mit eener andren de novo verbonden, ock mit derselvigen enige jaeren gelevet, kinderen getueget unde deselve tho beholden noch gesinnet. Begeert de pastoor raet, hoe hy sich met der copulation verholden moge.

Res. synodus, dat de verlopene persoone dorch een opentlyck mandaet van der overicheyt moge citert werden ende, ingevalle sij niet werden erschijnen, mit der copulatie tho vorvaren, mitz dat de magistraet willen verklaren, dat den man van den verlophenen persoone magh vrijgekent werden.

4. Heeft classis Middelstummana voorgesteld, oft niet synodus daerhen moghte delibereren, dat de exercitia disputationum den classibus konnen toegelaten werden.

Res. synodus, dat wegen desen geferlichen tijden disputationen niet wel connen toegelaten werden. Ist aver voor goet angesien, dat men an derselver plaetzen verordene, dat in een yeder classe van den pastoren eene proposition uijt den Heydelberschen Catechismo ofte sunsten ex locis s. scripturae magh gedaen werden, und de broederen mit hem frundtlyck ende broederlijcken daervan conferiren und underreden. Idt sullen oock de classes gehalten sijn in synodo te remonstreren, wat hierinne gedaen is.

Sessio 4 antemeridiana hora 9, 5 Majj.

5. Syn op citatie des synodi erschienen den pastoor tho Scharmer JOHANNES SCHRANCKENMULLER und PHILIPPUS SCHLAFER, schoolmeester, clage und antwoort van einen ijder angehoort, daernae dorch ryen raet des synodi volgender gestalt geprocederet.

1) „ander” YY heeft „eenander”.

Sessio 5 pomeridiana hora 2, 5 Majj.

6. Synodus heeft in der vrese Godes de swaricheden der saken so in betrachtigh aller umbstenden wegen der groter oneenicheyt, so tusschen den pastoor ende schoolmeester te Scharmer geresen, mit flijte examinert ende daerin entlycken gesloten, dat men vooreerst den pastoor ende schoolmeester sall vormanen, oft sij oock geneygt syn alle wederwaardigheijt, so an woorden unde wercken tusschen hunnen geduiret, bij to leggende ende sich mit einandren te versoenen. Welckes alzo voorgenomen, und alzo de versoenen¹⁾ daetlycken in effect gestellet.

Folgendes wegen affleninge andere²⁾ misverstanden, tusschen den E. E. GEERT CLANDT und mehrgedachten pastoor erresen, is oock op intercession des synodi eene christelycke reconciliatie versocht, vruchtbaerlyck int werck gestellet ende erholden.

Daernae ist synodus ad decisivam sententiam getreden und daerhen resolvert, dat der schoolmeester in synen denst beth op toecomstighen Jacobi uijth christlycken midtlijden sal geduldet werden, unangesien oft wel synodus genoechsamen reden gehadt hadde hem incontinente synes denstes te entsetten. Vorder is op intercession des E. E. GEERT CLANTEN wegen des meergedachten schoolmeester in betrachtigh sijner daeruijt befruchteden armoedt de tydt prolongert und tot op Michelis naegegeven, mitz dat den schoolmeester sick onderdes als tegen synen pastoren und de gemene daersulst sick verholden sall, dat geene clage over hem moge gehoort werden ende mit allen vlijte daerhen arbeiden, dat hij tot eenen andren schooldenst underdes moge promoveert werden, sich oock niet onderstaen noch tot Scharmer noch to Harkenstede enige schole an te vangen, sonder de plaetze der schole daerselvest sonder eenige molestie te verlaten. Sovere hij hem overst also niet wert verholden, sall classis sulcx den deputatis synodi anmelden, de verner mit hem procederen sullen. Heeft solckes den schoolmeester angenomen te holden.

Den pastoor sal dit jaer persevereren in sijnen offitie, mitz dat hij hem alzo drage, dat men hem wegen sijner ontstichtinge niet beclagen conne, waerop de classis Damonensis autorisert wort goede opsicht op synen persoon ende denst te nemen. So nu classis bevindet goede stichtinge, sal hij voortan continueren. So daerentegens dat contrarie bevonden wert, sall mit hem procedert, und de zake van de classe an den andren synodum devolveret worden.

1) „versoenen” YY heeft „vörsöeningh”.

2) „andere” YY heeft „aller”.

Sessio 6 antemeridiana hora 8, 6 Majj.

7. Syn op citatie des synodi den eerwerdighen D. ROBERTUS WIPPINGIUS, pastor tho Suythorum eensdeels, und HENDRICK LOUWENS, SIGER GERRISS und RITZE WATTENS anderdeels, op dem synodo erschienen, und voor 1) den broederen des synodi haere ingebrachte clage und beswaerricheden voorgestellet, vornemptlijk aver wegen des decreti synodi, dat men ongedoopte personen niet sal proclameren noch copuleren, eer ende bevoor sij gedoopt sijn, in christelycker betrachtung daermit 2) de kercke Godes wederom in vrede ende eenigheyt commen mochte.

Heeft synodus voor goet aengesien, dat vooreerst beyde partyen mochten reconciliert und versoenet worden, waertoe sij beydersijts van herten geneygt gewesen und also in den name Godes beidersyts broederlyck met einandren versoenet sijn. Daernaer voor goet angesien, dat twee pastoren uijt den classe de andere gemeynte met den pastoren oock versoenen sullen. Het heeft oock den schoolmeester belovet bij de leere der reformirten kercken bestendigh door Godes genade te volherden. Idt sal oock denzelven personen per deputatos synodi schriftlijk toegestellet worden, mit wat gronde und argumenten dat decretum synodi sall reservirt blijven.

Verclaert oock synodus, dewyle dat decretum Godes woort conform und in andren bijnabuijrden provintijen kercken maintineret ende beholden wert, dat men int geringste van denzelven niet zal afftreten noch eenige veranderinge daerin vernemen, dennoch dat men volgendergestalt mit zulcken ongedooften personen sal procederen, naemtlyck dat ze ten eersten door den pastor ettelycke male met rypen rade moegen onderwijset werden, 2. dat men den kerckenraet daerby neme, 3. dat de dope publice und voor der gemeynte geschee.

Sessio 7 hora 2 pomeridiana 6 May.

8. Heeft den schoolmeester tot Farmsum MARTINUS MELJER om eenige promotie thom karkendenst angelanght.

Synodus laet sich syn christelyck versoeck welgefallen und resolviert, sooverre hij eene vocation tom kerckendienste bekommen werde, dat hij sich des classis, daeronder hy sorteren wert, examini zal onderwerpen.

9. Syn D. ANDREAS STRATEMANNUS ende JOHANNES SCHMALTZIUS erschienen van wegen der weduwe tho Baffelt, so mit 8 kinderen besitten gebleven, und versoecht, offer niet de combinatie van Andel 3) int genadenjaer blyven moge.

1) „voor”, met andere hand ter verbetering geschreven boven het woord „van” in onzen cod. YY heeft alleen „vör”.

2) „daermit” YY heeft „dennoch”.

3) „Andel” naar YY. Onze cod. heeft „nadeel”, in ZZ verbeterd tot „Nandiel”.

Res. synodus, dat zy van der tyt aen, doen idt andere predigers bedienet hebben, soll de penninghen, totdat de beroepene persooene syne vollencome ne vocatie in classe moghen vertoonen, opheven moghen.

10. Heeft den E. E. heer DODO AMSWEEER etlicke boecken den synodo offerert ende daerop versocht, dat eenige mochten committert werden uijt den synodo, die syne saken richtigh mogen innemen ende daernaer verclaringe doen.

Synodus heeft vooreerst hem hooch bedancket, daerna voor goet angesien, dat eenige gecommitteert werden, die hem mochten hooren, ende wat ze van hem werden vernemen, den toecomstigen deputatos synodi refereren, die daerinne wyder voorsien werden. Sijn daertoe bestemmet D. WOLGANGUS AGRICOLA ende GEORGIUS PLACIUS.

Gravamina generalia.

1. Alzo de suiijverhey t der leere in voorschedene plaetzen bestreden wert und mit voordeckede und dubbelsinnigen woorden vorgestellet, wort gevraget, off het niet geraden sij om allerlei bedrogh ende indringent der vremder leeraer voor te kommen, dat eine gemene acta van onderteekeninge der Confessie und des Heydelberschen Catechismi, gelyck nu rede in anderen provincien wel angevanghen und gelucklick uijtgevoert is, wat bundiger, vullencome ner unde vaster gestellet ende opt nieuwe by allen predigeren ondergeschreven werde.

Res. synodus voor goet angesien, dat dry predigers uijt den synodo sullen verordineert worden als D. CORNELIUS HILLENIUS, D. WOLGANGUS AGRICOLA, D. GEORGIUS PLACIUS, so uijt den acten der anderen provincialen synoden eine formulam sullen instellen ende daerbij ende affdoen, wat noodigh sall bevonden worden, die van den classibus sal ondergess. werden.

Is derhalven dese formula ingestelt:

Wy ondergess., pastoren unde dienaren des godtlycken woordes, behoorende onder den synodo der stadt Groningen ende Ommelanden, verklaren ende betuijgen met desen onsen onderteekeninge in alle oprechticheyt ende einvoldigheijt sonder eenige ock niet de allerminste dubbelsinnicheyt, twyffelhafticheijt und heimlich verstant ende daerom in goeder conscientie voor den Heeren onsen Godt, die de herten ende nieren doorsiet und erkennet, dat wij met den herten gevoelen ende geloven, mit den monde beliden und mit onse onderschrivinge uijtdruckelijcken te verstaen geven, dat alle de artyculen ende leerstukken, die in dese Nederlantsche Confessie oft belydinge in 37 articulen begrepen und in desen christlick en Heijdelberschen Catechismo, die by de Nederlantsche Gereformeerde kercke eendrachtigh is aengenomen, zyn vervatet, uijtgedrucket ende van aenfangh der reformatie eendrachtelyck sijn

bekent, verklaert ende uijtgeleght worden alle tzamen, de meesten met den minsten, in alles met Goddes h. woort overeencommen und het fundament der eniger leer der zaligheijt in sich begrypen, gelijk wy oock deselven in sodanigen opentlycken verstaende daervoor eygentlyck holden ende erkennen. Beloven derhalven heylighlyck, dat in deselve leer ende articulen opentlyck ende int besonder naer onsen vermoghen dorch Godes genade sullen onderhouden, leeren und voorstaen, oock dat wij niets anders noch privatim noch publice sullen spreken, predigen noch schreven, dan datgene met de bovengenoemde Belijdenisse ende Catechismo nae het verstant der reformirten kereken van beginne aff tot nu toe overeenstemmet, ende dat wij oock daerhen alle leeringen oft dwalinghen, die mit dezelve leerstukken niet overeenkomen ende daerentegen strijden, oprechtelijken verwerpen ende die truwlich sullen tegenstaen ende soecken te weeren. Ende so wij tot eenighen tijden, daer uns Godt voor wil behoeden, solden mogen crijgen eenigh bedincken oft gevoelen tegen eenigh artickel oft leerstuk, in derselver Confessie ende Catechismo begrepen, dat wy tzelve bedencken noch mit spreken, noch mit prediken, noch mit schriften, noch opentlyck, noch heymelijck sullen voorstellen, leeren, drijven noch voorbreyden, maer hetselve ordentlich ende volcomlyck oft den classi oft den synodo sullen openbaren, ende ons alletijt in desen het oordeel des classis oft des synodi gehoorsaemlycken sullen onderwerpen, op pene als voor schuermakers gesensurert tho werden. Ende indien tot eenigen tijden die classis ofte synodus solde mogen goetvinden, omme de enigheijt und suverheyt in leere te onderhouden, van ons te eijtschen onse naerder verklaringe ofte gevoelen van eenigen articul der vorss. leere, so beloven wy oock mit desen, dat wy daertoe tot allen tijden sullen bereijt ende willigh wesen sonder eenige weijgeringe, op peine als boven. Wij beloven oock mitsdesen, dat wij ons zullen onderwerpen ende onverbrekelycken onderhouden de gebruyckelycke ordre der kercken, so dezelve in synodis nationalibus und in kerckenordeningen und particularibus synodis van dese provincie verorderet ende in dese kereke onderhouden worden. Syn tevreden, dat indien wij hiertegen in leere oft ordre uns sullen mogen commen te verloopen, dat wij by oordeel des classis ofte des synodi van onse dienste na eysch der zaken gesuspendeert oft gedeporteert sullen werden.

Aldus gedaen ende besloten op den provinciali synodo binnen Groninghen Saturnij den 8^{en} May anno 1613, ende tot een teycken der eendrachtiger resolutie by ons allen ondertekent.

Und is wyder besloten, dat een yder classis Confessionem Belgicam und Catechismum thosamen sullen laten binden, de acten daerachter inschrijven, ende dat een yder prediger in elcken classe die ondertekenen sullen.

2. Off niet noodigh sij, dat in den examinibus (gelyck als anno 1608 in synodo Dammonensi ses. 6 gra. 4 van den examinibus resolvert is worden) wat naerder gelettet werde op de puncten der leere, die nu insonderheyt werden tegensproken, ende wel werde toegesien, dat de kercke door twyffelhafftige verklaringe niet bedroghen werde.

Synodus approbert solckes, mits dat een concept der strydigen puncten der leere, daerop meest desselffs¹⁾ in den examinibus dienet gelettet te werden, den classibus van D. HILLENIO overandtwordet werde.

3. Off niet dienlijck is, dat eenige predigers werden bestemmet ende belastet om de uijtgegevenen schriffden der partyen vlytigher door te sien und de puncten van geschille, de argumenta adversariorum alsoock derselver exceptien op onse argumenta an te teekenen, daermit men den bedruckeden gemeinten moge des te beter helpen ende oock tot allen tyden bereijt sijn de waerheyt te verdedigen, so velichte de sake tot eenen nationalem synodum solde moghen commen.

Wert van synodo geapprobert ende besloten, dat twee pastoren bestemmet werden, so de argumenta adversariorum sollen doorlesen, daarvan confereren ende daerhen arbeyden, dat den tegendeel darmit wedergestaan werden. Sijn daertho bestemmet D. CORNELIUS HILLENIUS, D. WOLFGANGUS AGRICOLA. De anderen oock daertoe gedeputeerden der classen, alse uijt de classe Damonensi TOBIAS SEUSINGIUS, ex Loppersumana JOACHIMUS ZOORIUS, ex Enerumana PETRUS CRUSIUS, ex Suidthormiana BERNHARDUS ANDREAE, uyt Oldeampte JOHANNES LOLINGIUS, dese sullen oock flytigh naesoecken ende, so sij yetwes vinden werden, den 2 deputatis toe Groninghen toesenden. Deselve sullen het dan fijnrichtigh ineenbringen ende in de classen oversenden.

Wert daerenboven verordent, dat een yegelyck pastoor in synen classe oock vlijtighe nasoeckinge doen sall, ende so hij ijjetwes desen saken profytelick ervinden werden, haeren deputate classis mit te deelende.

Sessio 8 antemeridiana hora 6, 7 May.

1. Is SINOCA OTTENS, een schoolmeester uijt Oostfrieslandt, voor den synodo erschienen, promotie tot eenen schooldienst versoeckende.

Res. synodus, dat sich de classis deselve persoon willen laeten bevolen sijn ende hem alle bevorderinge ertogen.

2. Off niet ootmoediglyck van de E. E. heeren Gedeputeerden der Stadt und Ummelanden dienet versocht te werden, dat ze ehre alumnos tot sodanige hoogeschole willen schicken, die niets suspect en syn, ende

1) „desselffs” ontbreekt in YY.

daer soo merkelyck peryckel niet is omme van de suverheit der leere affgevoeret te werden, ende off niet de olderen, die haere kinderen ad studium theologiae ofte oock andere faculteiten hebben toegegeenet, mede tot sulckx behooren vermaent ofte velemeer door een opentlyck verbot geconstringert te werden.

5. Res., dat sulcx vant synodo geapprobert werde, und wert den deputatis synodi opgelegd daerop nae noot te letten 1).

Offt niet lofflijck ende hoochnoodigh is, dat overalle vijftiger worde gearbeydet, dat op het catechiziren und optreckent der jonger joeget in de erkentnisse ende vruchte Godes beter gelettet, ende goede ordre hetsij alle achte daghen ofte alle maenden oft alle veerndeel jaers deselve door de pastoren te examineren, hetsy door andere bequame middlen gestellet ende onderhouden werden, ock dat de predigers, daer de Catechismus niet wel kan verclaret worden, den Catechismus na der predige dem volcke voorlesen, oft insonderheyt hare texte daerna schicken ende beleiden, dat ze alletyt eenige locum ex catechesi sullen voornemen.

Res. synodus, dat sulcx worde approbert und den schoolmeester opgelegd, dat ze den Heydelberghschen Catechismus und den cleynen catechismus des heeren ALDEGUNDII de joeget sullen vlytigh voordraghen. De prediger sollen oock na gelegentheyd alle maenden 2 2) in de schole gaen de kinder te examineren.

Wert oock den predigern bevolen, dat ze mit aller bequaemheijt de hovetstukken der leere des Catechismi vor oder na der predige de gemeente vorclaren.

6. Oft niet nodigh und voor Godes kercke stichtelyck is, dat neerstelyck ende voorsichtelyck door de visitatoren der kercken in eenen ijegelycken classe, volgende der resolutie der synoden anno 1603 in synod. Gron. gra. 3 und anno 1608 in synodo Damonensi ses. 4 artic. 8, werde gelettet op het comportament, levent ende ommeganck der kerckendieneren ende op de gelegenheyd der kercken, alzo bekent wert, dat daerinne onderwijlen geene cleyne, sonder grote feylen op verscheydene wyse voorvallen.

Res. synodus, dat de general. visitatie sall angestellet ende door 2 deputatos synodi sall uijtgevoeret werden.

1) „Res. — te letten” is in YY bij het vorige art. 2 gevoegd. Dit is waarschijnlijk meer juist, want ook in onzen tekst begint bij „Offt” een nieuwe regel. Doch nu staat ook in YY vóór het volgende het cijfer 5. Om welke reden hier twee artikels nl. 3 en 4 zijn verplaatst tusschen art. 17 en 18 (zie p. 225) in onze codd., is niet duidelijk.

2) „2” YY heeft „edder twee”.

7. Wert geclaget, dat gemeenlijcken de gravamina al tho generaliter werden an den synodum gebracht sine expressa mentione loci, temporis et personarum, daerher dan de executie und bevoorderinge derselvighen des to swaerer valt und derweghen noodigh is hierinne te vorsien.

Res. Heeft synodus voor goet angesien, dat het sall achtervolget werden.

8. Oft niet goetgevonden werde, dat jaerlycks 2 van den oudtsten deputatis synodi gecontinuert werden juxta resolutionem synodi Gron. anno 1603 artic. 23.

Res. blyft by de voorige resolutie.

9. Off het sich betaeme den Mennisten te gevalle buijten der kercken, op den kerekhove oft anderswaer eenige ehelujden te copuleren, die mit der Wederdooperije besmittet syn, gelijk men secht, dat te Wthwijrda sall geschien syn.

Res. Synodus voorstaet, dat het niet behoore te geschien, ende dat sich de sake te Wthwijrda also niet vorhouden hebbe.

10. Oft niet noodigh eygentlichen te vernemen, off [die]1) toverijsche tho Colham, de wickerpape und jode in den Dam, daer sovele bet her is geclagt worden, nochmaels haer handtwerek drijven und van de overicheyt geduldet werden, dewyle de E. E. h. Gedeputeerden hiervan anders sijn informeert worden.

Res. Dewijle de wickersche op den Colham noch blyft, is classi Damonensi belastet by de respective overicheijt te arbeyden, dat ze affgeschafft moge werden, in gevalle nichts van ehmen mochten enthouden werden, den deputatis synodi solchs te referiren, die dan widers daerin voorsien werden.

Insgelijcken versocht 2) classis Enerumana, dat de Wederdopersche schoolmeester te Marschlach mochte affgestellet werden.

Wert oock den classen belastet, so yemandt waere, die met sulcken beswaret, dezelve tho vortekenen und den deputatis synodi tho referiren.

11. Oft nicht wijder informatie van nooden, off het waer sy, dat in classe Middelstumana eenen sekeren persone mit synen verstorvener huijsfrouwen suster dochter van eenen prediger sy copulirt worden, om de eere des ministerii to verdedigen.

Res. Wort voorstaen, dat het soude geschiet sijn uijt anvorderinge van

1) „die” aangevuld uit YY.

2) „versocht” YY heeft „claget”, en begint met „insgelijcken” een nieuw art., zoodat dan vervolgens de nummers opschuiven.

de reddiger, und wert verclaert, dat het niet behoort te geschien, oock classis belastet den pastoren daerinne te censureren.

12. Off men niet behoore per deputatos classis Loppersumanae an te holden, dat Tesinge, wesende eene parochiale kercke, mit eenen duchtigen prediger voorsien werde.

Res. Wert den deputatis synodi opgeleght daerin te doene, dat het gescheen moge.

13. Off niet de boeckdruckers gehouden sijn alles, wat se drucken, te vooren van den deputatis synodi ofte anders by daertoe verordende duchtige persoonen visiteren te laten, welckes niet geschiet.

Res. Wert den consistorio tho Groningen opgeleght by den magistrat an te holdende, dat se daertoe ettelycke wille verordenen.

14. Dewijle het ¹⁾ sich oock hen ende weder bevindet in deser provincie, dat mit veele pastorien, vicarien ende praebenden niet recht wert omgegaen, ende den predigren niet alles, wat sij wel behoorden daarvan te genieten, toegestelt werde ende daerher menichmaell niet alleene onbehoorlyck combinatien mit grooter ergernissen moeten gemaket werden, sonder oock de Wederdoperen ende Papisten daeruijt oorzake ende gelegentheyt nemen wijdt ende sijdt haeren erdom te verbreijden, vornemlicken an den orten, daer de predigers niet wonnachtigh sijn, off niet meer als noodigh zij sulckes te remedieren, ende tot sulcken eijnde van een yeder pastorien, vicarien, praebenden, calende, ende hoe dieselvige goederen eenen name hebben moghen, een oprichtige register den synodo in tho leveren ende datselve als een ligger in der synode kisten te verwaren, opdat men sovele mogelyck hierdoor niet alleene de pastorienlanden ende goederen ad omnem posteritatem sarta tecta moegen conserveren, sonder oock allen ergernissen ende inslicken der geistelycke wolven des te beter bejegenen ende weren, welverstaende nochtans daer de pastorien niet sufficient om eenen eygenen prediger te holden bevonden mochte werden, dat men in sulcken valle mit goeder discretie sall moghen handelen.

Res. synodus, dat sulckes den visitatoribus classium soll belastet werden van een yder classe zulckes tho vernemen.

15. Angesien dat oock de diaconen alhier boven haer vermogen mit onderholdinge der armen sowel uijt den Umblanden als uijth der stadt selvest beswaert werden, so wert den synodo tho bedencken heimgesteld, dorch wat middel ende wege solckes te remedieren, ende off het niet

1) „het” ontbreekt in YY.

goet solde sijn nomine synodi by der lantschap om eenigh subsidium tot onderhoudt der armen lidmaten der gemeinten alhier te erlangen, oder overst de voorsienige te doen, dat een yder caspel syn egen armen te mogen¹⁾ onderhouden.

Res. Wert den deputatis synodi opgeleght, dat se wullen letten op den 60 artickel in der kerckenordeninge und denselven achtervolgen. Daerbeneven wert oock den deputatis synodi opgeleght om an tho holdende op den lantdage om verbeteringe der armen uijth Stadt ende Lande.

16. Oft niet noodigh, dat men den ergerlicken strijdt ende onenicheyt, so sich naer veler luiden seggen nu eenige jaeren herwaerts tusschen den pastoor te Noortbroeck ende den caspelluden solle verholden, door eenige deputeren des synodi sich onderstaen wegh te nemen unde tho dempen.

Res. Wert an de visitatoren gestelt.

17. Endtlicken wert geclaegt, dat classis Damonensis gelijk andere classes in oversendinge haerer gravamina haer devoir niet gedaen hebben.

Res. Ist wechgenomen mit den voorgaenden resolutie ses. 2 articulen 4.

2. Ist erschienen HENRICUS MELNARDI, und een demoediges schrivent ingebracht, daermit hij einmael syner saken entschap gewinnen moge.

Res. dat classis mit hem sall underreden ende wegen synes examinis ten bescheydensten handelen, mits dat hij tusschen anstaende Maendagh over vier weken testimonium reconciliationis mit den ministerio Leovardiensi inbringen sall.

3. Comparirt JACOBUS JANNICULI, stellende ootmoedigh den synodo voor, off niet konde yetwes daerinne remediert worden, dat hem voor syne bedieninge te Saexem mochte eenige penningen gevolget werden.

Res. sijnodus. Ist avermaels an de E. E. heren collatoren gewiset.

[4] 2). D. GEORGIUS PLACIUS intercedert nomine classis, dat idtsiger corrector REINERUS WOLFIUS in den Damme, der ein expectant int 3 jaer gewesen na Bleyham, voor einen prediger mogen promovert werden.

Res. sijnodus, dat hij soll werden recommandert an classen int Olde-ampt, mitz oock an den E. E. heeren drossen tho Wedde und der gemeynten in Bleijham 3).

1) „te mogen” eveneens ZZ. In YY staat „möge”.

2) „[4]” overgenomen uit YY.

3) Zie over deze art. 2, 3 en 4 de aant. op p. 222 Dat er een art. meer is, doet niet ter zake.

18. Wert geclaget, dat alsoch de Wederdooperen mit haeren conventiculen tho holden immer voortvaren.

Res. synodus, dat men soll den E. E. heeren Gedeputeerden de resolutie, so op den Werff gegeven, insinueren ende begeeren, dat ze deselve om te effectueren an de reddiger schicken.

Ingelycken begeert oock [dat] Oldeambt, dat solcx by borgermesteren und raet Groningae moege versocht werden.

19. Dat oock de kerckvoechden daersulvest geene lidmaten der gemeinten sijn, ende derwegen sulckes behoort gecorrigeret te werden.

Res. Blijft bij voorgaender resolutie, ende dat classes selfs daerinne sollen arbeyden, dat daerinne remediert werde, daernae dat ze solcke questie aengaende desen punct den deputatis synodi solle specificeren, so niet dat solckes den visitoribus werde belastet de sake voor de handt te nemen.

Wat belangen [doht] ¹⁾ de clage vant classe Oldeambt over de diaconos, so geene lidmaten der gemene sijn, und in der bedieninge den armen lidmaten unwilligh sijn, res. synodus, dat solckes niet behoort te geschien, ende eenen yederen prediger daerhen toe arbeyden, dat sulcx geschee naer behooren.

Dewyle ²⁾ noch clage comt vant classe Oldeambt van wegen pastorijs-huijsen, so in Westerwoldingelandt woeste ligghen ende niet opgebouwet werden, res. synodus, dat de deputati synodi bij den heeren daerinne arbeiden sullen, dat ze moghen gehouden werden de huisen op te bouwen.

20. D. HARMANNUS, pastor in Middelstum, versocht, dat hy moge sijne vullencome ne opcomst genieten, gelijk D. NICASIUS gehadt, opdat hij moge een goet onderholt tot sijn wijff ende cleene kinderkens hebben, welckx hem ter tijt syner vacatien toegeseght is.

Remittert solchs synodus ad classem. Soverre classis hem niet kan beforderen, sall het an de gedeputeerden synodi gelangt werden.

21. Classis versoeckt oock ernstlyck, dat daer paritas ceremoniarum magh gehouden werden, und het kloekenludent des Soendagenavendes alsoock het blakerent und de dooden in de kercken tho brengen, als in classe Loppersumana ten Buer geschiet, moege affgeschaffet werden, wacdorch vele prediger lasterreden moeten lijden, die solckes niet doen, und hetwelcke ock species idololatriae is.

Res. synodus, dat een yeder prediger in synen classe by den reddiger

1) „[doht]” aangevuld uit YY.

2) „dewyle” hiervan maakt YY een afz. art. 21.

sall anholden, dat sulcke abusen affgeschaffet werden, und paritas in caeremoniis moge onderhouden werden. Wert de classi opgeleght den pastoor ten Buer daerom to reden tho stellen, bij bevint der saken ernstlyck tho censureren, dat hij den classi onrecht bericht gedaen.

22. Wert ock versocht, dat geene vastelavonts ende dergelijcke vagabunden mogen henverner loopen und affgeschafft werden.

Res. Wert overmalich den deputatis synodi opgeleght, dat ze vermoge der vorige acta daerinne procederen.

23. Versocht het classis, dat de prediger tho Groninghen niet willen so voortvaren int copuleren van Mennisten, so uijt het landt tot hen commen sonder enige affcundigung op dat landt geschiet tho syne, gelyck TILCKE PETERS dochter noch tho Usquert noch Tenallinge niet is affgekundiget.

Res. Sall hierop de licentiat affgehoort¹⁾ werden, welcken oock verclaringe gedaen und angehouden, hoe hij sich verner daerin verholden sall. Res. synodus, dat offschoon de persoon ein tytlanck in de stadt gewoont und sich aldaer wille copuleren laeten, dat ze gelyckwol sal in honorem parentum sich aldaer proclameren laten, beth solange eene eheordeninge gemaket werde.

24. Versocht oock het classis ernstlyck, dat wickeren, waersegeen, duvelsbanderen als in den Dam, Wirdum und Rijp mogen affgeschaffet und tom lande uijtgebannet werden.

Res. Is voorhen hierop resolvert.

25. De caspelluijden van Menckwehr versoecken eene klok, dewijle het eene provincikerck is.

Res. synodus. Classis magh sich sulckx laeten bevolen sijn.

26. De samptlicke classes versoecken, dat deselvege, welckere mit vicarien und probenden providert sijn unde daerop studeren, dat deselvege providerde studiosi den classibus loffwerdige testimonia van haeren professoribus oder rectoribus jaerlicx inbrengen.

Res. Synodus vorklaert sulckes noodigh sij.

27. Dat synodus wil gelieven bij die provincie op den landage an tho holden, dat de Mennisten, de voorstorven, op haere plaetzen als cloosterlanden geene Menisten mogen werden ingerumet.

Res. dat sulckes den deputatis synodi to achtervolgen werde opgeleght.

28. Dat de bouvallige kereke tho Rottum moge wederom reparirt werden.

Res. Synodus berustet bij vorige resolutie.

1) „affgehoort” YY heeft „gehöret”.

29. Doleert classis Loppersumana, dat etlicke costeren und schoolmeesteren bij haer inslijcken, ende invitis aut insciis pastoribus, van ettelycken col-latoren werden ingestellet, daer dan geen geringe onheyl uijt ensteit.

Res. Ist bij den classis affgedaen.

Sessio 9 pomeridiana hora 2, 7 Majj.

30. Claget classis, dat de resolutie des voorgangenen synodi Dammonensis over het leste dehell des 6 gravaminis generalis, belangende het boerent der horngelden under der predicatie, in geenerley wyse wert naegekomen. Begeren hertlich, dat darinne moge voorsien werden.

Res. synodus, dat by de E. E. heeren vant college remonstreret werde daerin te voorsiede, gelijk oock dan lotterien also niet moghen onder de predige gehouden werden.

31. Off den deputati classis eenen te examineren sollen vollencomen macht hebben reliquis absentibus.

Res. synodus, dat het examen in somertyt by plenaria classe geschien sall, den winter in casu necessitatis pro deputatos classis, adjunctis duobus deputatis synodi.

32. Wert geclaegt, dat enige predigers sowel het synodal als classical gelt niet bekommen können.

Res. synodus, dat so eenigh mangel bij enige daerin voorvallen mochte, dat ze solcx in specie by den h. hovetluyden versoecken solden.

De olde gravamina, die niet affgedaen werden, sullen by den heeren deputeerden versocht werden.

33. Off niet classis Enerumana magh censurert werden, dat ze contra decretum synodi einen geexaminert hebben, die noch geen beroepinge gehadt. Hieruijt enige misverstandten erresen tusschen classem Enerumanam et Dammonensem, waerdoor een onheyl lichtelycken entstaen mochte. Heeft synodus besloten, dat beyde classen sullen reconciliert werden.

Wat voorder anlangt de persoon LUERDI MENEZ, sall derselvige de novo examinert werden, mitz dat 2 uijt den classe Suidthormiana, 2 ex Enerumana ende 2 deputati synodi daerbij genomen werden, die sullen plaetz en tydt daertoe bestemmen. Daernaes sall hem de exces, so binnen Groningen beganghen, voorgehouden werden ende verner mit hem procedert werden. Sijn daerenboven de classes broederlyck reconciliert.

Sessio 10 hora 7, 8 Majj.

1. Versocht de pastoor te ¹⁾ Suydtbroeck, dat hy gedronghen werde lichpredigen tho doende.

Res. synodus, dat het blijve by vorige resolutie.

¹⁾ „te” naar YY en ZZ. Onze cod. heeft „de”.

2. Begeren samptliche classes, dat de kerckenordeninge moge weder de novo gedrucket werden.

Res. synodus, dat sulcx den deputatis synodi sall belastet worden.

3. Heeft D. CORNELIUS HILLENUS, praeses, sijn ingesteltes concept wegen der formulae in onderschringhe der Confessie ende Heijdelberschen Catechismi na huijt des eersten gravaminis generalis den synodo voorgelesen, daerop der broederen goede verklaringe begeert. Verclaert synodus, dat ze bereijt sijn sulcx alles nae onderschringhe haerer namen nae te komen, gelyck oock inderdaedt gedaen.

4. Beelaght sich overmaels D. GEORGIUS PLACIUS, dat hem hertzlick bedroevet, sich tegen sulcke bittere oplage in smaheschriften KLINCKHAMERI aver hem sich nicht moge verdedighen. Hij achte, hem moge enige verkleeninge hy syne gemeente daeruijth entstaen.

Synodus verstaet, dat zulcke bittere schriften sich niet betamen over einen pastoren te schripen, sal derwegen KLINCKHAMERUS darover scharp censurert werden, hem oock vermanende sulckes niet meer te doende noch enige uijtspringinge bij der gemeente sich vornemen te laeten. Daernae sollen sy reconciliert werden.

5. Entlyck is HENRICUS MEINARDI weder erschenen ende [up]¹⁾ voorgebrachte petition resolutie gebeden.

Res. synodus, dat den classi wert naegegeven mit hem to onderhandelen, mitz dat hij tusschen den toecompstighen Maendage over 4 weken sal inbringhen testimonium van Leuwerden, dat hy darmit reconciliert sij mit der ministerio.

6. Heeft D. CORNELIUS HILLENUS, praeses, dem synodo voorgestelt, also hem was te handen gecomen van wegen D. FESTO HOMMIO, prediger to Leyden, een zekere geschrift in sich hebbende een zekere handelinghe van naerder conferentie tusschen den predigren van onse kercke ende dien van den Arminianen, gehalten to Delft den 27 en 28 February anno 1613, ten eynde hy dezelve mit eenige andere predigers zoude communiceren ende haer oordeel derselven²⁾ mit den samptlicken broederen aldaer mededeelen, tzelve hadde uijtgestelt tot dese synodal vorgaderinge, dewelcke seer naby was aenstaende, om tselve alsnu den synodo, dewyle der zaken kenisse tot dem synodo eygentlick behoorde, voor te stellen ende daerop haer gevoelent ende goetduncken te verklaren. Is derhalven van hem tzelve schrift der voorgaderinge voorgehouden ende voorgelesen,

1) „[up]” aangevuld uit YY.

2) „derselven” YY heeft „oover denselven”.

waeruijt¹⁾ dan is bevonden, dat de drij broeders D. JOHANNES BOGARDUS, D. JOHANNES BECIUS und D. FESTUS HOMMIUS allen voor hare persoonen, sonder eenige praejudicium der gemeinen kercken, ende mit expres bedinge van het advys und voorwetenschap und consent derzelven kercken op haere handelingte te verzoeken willende handelen, aen den drijen uijt den Remonstranten off Arminianen schriftlyck hebben versocht, dat ze haer over dese articulen²⁾: 1. van de vollncomen voldoeninge onser zalighmakers Jesu Christi voor onse sonden, 2. van rechtveerdichmakinge des menschen voor Godt, 3. van het zalighmakende gelove, 4. van erffzonde, 5. van zekerheyt der zaligheijt, 6. van volmachticheijt des menschen in desen levende, item [7] van natuijr ende eijgentschap Godes, [8] van de heylige Drijvuldicheyt, [9] van [de] eeuwige godtheijt unsers heeren Jesu Christi, rondelick ende schriftlick met ondertekeninge van haere namen ende de namen van de andere Remonstranten willen verklaren, off sij in dezelve enerleij gevoelen hebben mit de gereformeerde kercken volgens den Catechismum ende Confessie, und de tegenleere verwerpen, gelijk onse broeders D. BOGARDUS, D. BECIUS en D. FESTUS vornoempt mit ondertekeninge haerer naemen door tegenstellinge van suijsere ende valsche leere hadden gedaen mit beloften, so de Remonstranten over de articulen haer rondelijck wilden verclaren und den kercken vorsekeringe doen, dat ze in denselven gesondt syn, dat sy by de kercke willen aenhouden, dat een zeker concept und formulier gestelt zolde werden, waernaer dezelve Arminianen in [de] vijff articulen van de conferentie, in den Hage gehalten, getollerert zollen werden, so de kercken in tzelve sullen tevreden syn. Over welke verklaringe op de gemelte articulen, als de Remonstranten off Arminianen swaricheyt hebben gemaect, willende den aenfangh doen van anderen articulen der conferentie ende begeren te weten, off sy ten aensien denselven geduldet connen werden, gelijk sij de kercken in haeren gevoelen begeren te dulden, is de zake gebleven by de voorgenoemde praesentatie.

De erw. synodus dan op hetselve schrift ende handelingte neerstichlijck lettende verklaren, dat de broederen D. BECIUS ende andere seer wel voorsichtichlijcken en getrouwelycken hebben geantwoort, den Arminianen de ses off neghen articulen om haer verstant te vernemen voorholdende, haerhuiden daervoor niet alleene bedanckende sunder oock wunschende, dat daer eygentlick werde geinsistert. Doch wat de tollerantie en formulir desselven aengaet, so sij Remonstranten schriftlyck begeren te

1) „waeruijt” ontbreekt in YY. In onzen cod. is doorgestroept „Nadem is”.

2) Hierhij heeft YY het randschrift: „Articuli controversi inter orthodoxos et Remonstrantes seu Arminianos sunt in universum novem 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9”.

antwoorden, achtet der synodus geensins geraden, dewijle sodanige leere niet can gedraghen noch sodanige getollerert werden, dat oock sodanige tollerantie niet zolde connen ingegaen werden sonder naedeel der waerheyt ende voortgaent¹⁾ praejudicio der kercken, die mede in sodanige formuliren gerichtet solden werden. Ende sall den D. praeses tzelve advijs den broederen in Hollandt overschrijven.

Is censura morum gehalten ende godtloff niemandt straffbaer bevonden.

Und hebben de anwesende predigers samtlycken dieses ondergeschreven ende also dese synodus mit dancksegginge tot Godt loffelyck²⁾ geendigt.

Verordente deputati synodi sin: D. CORNELIUS HILLENIUS, D. WOLGANGUS AGRICOLA, D. GERHARDUS ASUERI, D. SAMUEL SCHMALTZIUS.

Nomina pastorum.

CORNELIUS HILLENIUS, m. Jesu Christi in ecclesia Groningana, praeses synodi.

GEORGIUS PLACIUS, pastor Dammonensis.

JOHANNES SCHRODERUS, pastor tho Hooch en Leeckkerck.

C. HOERNKENS³⁾, senior.

ULRICUS BULTENIUS, minister in Haren subscr.

CORNELIUS RENEMAN, pred. in Crewert.

HENRICUS BANIUS, prediger tho Hellem.

JOACHIMUS ZORIUS, prediger to Loppersum.

JOHANNES EGBERTI, prediger in Leermens.

LAMBERTUS HENRICIDES Groningensis, prediger in Post en Wittwierum.

SAMUEL SCHMALZIUS, pastoor in Wetsinge.

ADOLPHUS BESTEN, pastoor in Whee.

JOHANNES CONRADI, pastoor in Enerum.

GERHARDUS ASSUERI, pastoor Suydtbroeck.

GERHARDUS BOCHOLT⁴⁾, pastoor in Beertha.

JOHANNES ALBERTI, pastoor in Nortwolt.

WESSELUS RHOEDE, pastoor in Cantes.

WOLGANGUS AGRICOLA, pastoor in Bedum.

JOHANNES SCHONENBORCH, ecclesiastes in Aduwert.

GERARDUS JOHANNIS, d. v. m. in Northorrum.

1) „voortgaent” YY heeft „vörghande”.

2) „loffelyck” YY heeft „lieffelijcken”.

3) „C. Hoernkens” YY heeft „G. Hoorenken”.

4) „Bocholt” YY heeft „Boeckholt”.